

ולא יזבחו עוד לשעירים

ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זנים אחריהם: (ויקרא יז ז).

וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונת בני ישראל ... ונשא השעיר עליו את כל עונתם אל ארץ גזרה ושלח את השעיר במדבר: (ויקרא טז כא-כב).

יזבחו לשדים לא אלה אלהים לא ידעום חדשים מקרב פאו לא שערים אבותיהם: (דברים לב יז).

פירוש כלי יקר ויקרא יז ז – סמיכות הפרשות⁴

סמך פרשה זו לכאן, לפי שיש מקום למינים לטעות ולומר ששליחת השעיר המדברה הוא שעירים חלילה. על כן הזהיר מיד על שחיתת חוץ והורה שרצה ה' אדרבא, למנוע מהם הזביחה לשעירים אשר התעסקו בהם לפניו.⁵

ויקרא רבה כב ח - ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים

ר' פינחס בשם ר' לוי: לבן מלכים שנזז⁶ לבו עליו והיה למוד לאכול בשר נבלות וטרפות. אמר המלך: זה יהיה תדיר על שולחני ומעצמו הוא נידור.⁷ כך, לפי שהיו ישראל להוטים אחר עבודה זרה במצרים והיו מביאין קורבנותיהם לשעירים, שכתוב: "ולא יזבחו עוד לשעירים" (ויקרא יז ז) - ואין שעירים אלא שדים, שנאמר: "ושעירים ירקדו שם" (ישעיה יג כא). והיו ישראל מקריבין קורבנותיהם באיסור במה ופורענויות באות עליהן. אמר הקב"ה: יהיו מקריבין לפני בכל עת קרבנותיהן באהל מועד והן נפרשים מעבודה זרה והם ניצולים. זהו שכתוב: "איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב ... והביאם לה' אל פתח אהל מועד ... ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זנים אחריהם".⁹

¹ פרק יז בספר ויקרא מוקדש בעיקרו להלכת "שחוטי חוץ", היינו האיסור להקריב קרבן או לשחוט בעל חיים לאכילה, מחוץ לאוהל מועד. וחזר העניין בספר דברים פרק יב, שם מחד גיסא מתחבר איסור 'שחיתת חוץ' לאזהרה על אכילת הדם - משמע יש קשר ברור בין השניים. מאידך גיסא, הותר שם "בשר תאוה", היינו, שחיתה מחוץ לאוהל מועד ולמשכן לאכילה שלא בדרך של קרבן. על הקשר של איסור שחוטי חוץ ואיסור הדם יש לדון בנפרד (הגם שהוא יצבע כאן בין השיטים). כאן והפעם, אנו מבקשים להתמקד בפסוק שנראה שהוא עיקר הנימוק והסיבה למצווה זו: "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זנים אחריהם", משמע, מטרת איסור שחוטי חוץ והריחוק מהדם הוא לעקור מבני ישראל פן של עבודה זרה שעדיין הייתה בהם ממצרים, הערה 8 להלן, ויש חשש שיחזרו אליו - הוא הזביחה לשעירים. כבר הקדשנו דף מיוחד לנושא **שחוטי חוץ** בפרשה זו ולקשר עם עבודת השעירים, וכאן נעמיק מעט בקשר זה וניגע מעט גם בצלע השלישית היא שעירי יום הכיפורים.

² אי אפשר להתעלם מסמיכות הפרשיות של שעירי יום הכיפורים, בפרט השעיר לעזאזל (שעיר המשתלח), עם הפסוק בפרשה שלנו. סמיכות זו אומרת דרשני. הנה כאן נלחמת התורה בעבודה לשעירים ואילו שם, נשלח שעיר לארץ גזרה כשהוא נושא עליו את עוונות בני ישראל ומכפר עליהם. על סמיכות פרשיות וחריזתן, כשיטה מרכזית בלימוד התורה, כבר הרחבנו את הדיבור בדברינו **צוואר בחרוזים** בשיר השירים (שבת המועד פסח).

³ חיבור נוסף שמתבקש, אף שהוא בריחוק מקום ובספר אחר, הוא לשירת האיזנו, בה משה צופה לדורות הבאים ורואה איך עם ישראל חוזר ונוהה אחרי עבודת השעירים. בפסוק אמנם מופיע "שדים", אך, כפי שנראה, פרשנים ומדרשים רבים מקשרים את השדים עם השעירים (ראו כדוגמא פירוש רש"י על הפסוק בעקבות מדרש ספרא בפרשתנו). זאת, על סמך המשחק הלשוני בסוף הפסוק: "לא שערים אבותיהם". לאמר, שדים-שעירים כאלה, שאתם עתידים לעבוד, אף אבותיכם שעבדו שעירים, לא שיערו שבניהם יעבדו אותם. (אילו מאבותינו עבדו לשעירים?). ובלשון רש"י החריפה שם: "גוי שהיה רואה אותם, היה אומר זה צלם יהודי".

⁴ רבי שלמה אפרים מלונטשיץ (1550-1619), מכונה "כלי יקר" על שם פירושו לתורה, נולד בלונטשיץ, פולין. בצעירותו למד מפי **המהרש"ל**, א"כ עבר ללבוב ומשנת שס"ד (1604) כיהן כרבה של פראג וכראש הישיבה שם. המידע באדיבות ויקיפדיה.

⁵ "קפצנו" ישר לסוף, לפירוש מאוחר מהמאה ה-17, שמן הסתם ראה את כל המקורות שנביא להלן. זאת, על מנת להיתלות באילן גדול בטיעון שיש קשר בין "שני השעירים" ויש לדרוש סמוכים בין הפסוק ולא יזבחו עוד לשעירים (פרק יז) ובין שעיר המשתלח ביום הכיפורים (פרק טז). עכשיו שנחה דעתנו, נחזור ונראה את המקורות בסדר הנכון, ההיסטורי, מחז"ל, דרך פרשני המקרא הראשונים ועד האחרונים. ולגבי התשובה שכלי יקר נותן, ראו דבריו שם שהוא הולך בדרכו של רמב"ן שנראה להלן.

⁶ נתגאה, זחה דעתו, ראו אבן שושן. אבל אחרים פירשו: נתבלבל. ומקור המילה לא ברור.

⁷ נידור=ניזור, מתנזר, ז"ן ונ"ן מתחלפות ונדדים ונזירות הם עניינים קרובים שמשמעותם המשותפת היא: פרישה.

⁸ ראו מדרש ספרי במדבר פסקא קטז שמדגיש שהמילה "עוד" מעידה שאכן עבדו בני ישראל את השעירים, וזה לשונו: "כיוצא בו אתה אומר ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים. שאין תלמוד לומר עוד, ומה תלמוד לומר: עוד? אלא שכבר זבחו". בעקבות מדרש ספרי זה הלכו פרשנים רבים והרי לנו עוד מקור ברור לאמירה בהגדה "עובדי עבודה זרה היו אבותינו".

⁹ עפ"י המדרש, עבודת הקרבנות במשכן ולעתידי במקדש היא המרפא לע"ז של מצרים, לחטא העגל ולכל עבודה זרה שלא תבוא. כנגד עבודה זרה שהייתה "על החרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן" (דברים יב ב), עבודת הקרבנות לה' תחומה במקום, בזמן ובד"כ גם באירוע: "והביאם לה' אל פתח אהל מועד". מלאכתה, רק בידי מי שהוסמכו והופרשו לשם כך, וגם הם, לא בכל עת: "ואל יבא בכל עת אל הקדש" (ראש פרשתנו, כהמשך ישיר למות נדב ואביהוא שטעו בזמן, במקום ובאירוע). ושעירים כנגד שעירים. במקום שעירי הזנות של עבודה זרה, באים שעירי החטאת של עבודת המקדש (רמב"ם מורה נבוכים חלק שלישי פרק מו שנרחיב בו להלן). אך דא עקא, שיש עוד שעיר. השעיר לעזאזל שזה עתה קראנו בו בפרק הסמוך. מה איתו?

מסכת יומא טז ב – אין לך רשות להרהר

תנו רבנן: עזאזל - שיהא עז וקשה ... עזאזל - שמכפר על מעשה עוזא ועזאל.¹⁰ תנו רבנן: "את משפטי תעשו" (ויקרא יח ד) - דברים שאלמלא (לא) נכתבו דין הוא שיכתבו, ואלו הן: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים, וגזל, וברכת השם. "ואת חוקותי תשמרו" - דברים שהשטן ואומות העולם משיבים עליהן.¹¹ ואלו הן: אכילת חזיר, ולבישת שעטנז, וחליצת יבמה, וטהרת מצורע, ושעיר המשתלח. ושוא תאמר מעשה תוהו הם - תלמוד לומר: אני ה' (ויקרא יח ד) - אני ה' חקקתיו, ואין לך רשות להרהר בהן.¹²

אבן עזרא ויקרא טז ח – סוד השלושים ושלוש

ואמר רב שמואל: אעפ"י שכתוב בשעיר החטאת שהוא לשם (לה'), גם השעיר המשתלח הוא לשם.¹³ ואין צריך, כי המשתלח איננו קרבן, כי לא ישחט, ואם יכולת להבין הסוד שהוא אחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו, כי יש לו חברים במקרא. ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש תדענו.¹⁴

זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת אחרי מות סג א – זביחת השעיר לא לשעיר

א"ל ר' אבא: אי הכי והא כתיב "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים"? אמר ליה: שאני הכא דהתם "לשעירים" הוה קרבין קרבנא. ובגין כך לא כתיב "ולא יזבחו עוד את זבחייהם שעירים", אלא "לשעירים". דהתם לשעירים הוה עבדי פולחנא ושולטנותא. והכא ונשא השעיר עליו את כל עונותם וקרבנא לא אתעביד אלא לקודשא בריך הוא.¹⁵

מורה נבוכים חלק שלישי פרק מו – חינוך והכרה בחולשות אנוש

כבר אמרה התורה כפי מה שפירש אונקלוס שהמצריים היו עובדים מזל טלה, מפני זה היו אוסרים לשחוט הצאן, והיו מואסים רועי צאן. אמר: "הן נזבח את תועבת מצרים". וכן היו כתות מן הצאב"ה עובדים לשדים, והיו חושבים שהם ישובו בצורת העזים, ולזה היו קוראים לשדים שעירים. וכבר התפשט הדעת הזה מאד: "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זבחים". ולזה היו אוסרים הכתות ההם ג"כ אכילת העזים ... ולפי זה הענין אשר זכרוהו יראה לי שהטעם בהיות החטאות כולן ליחיד ולצבור שעירים. רוצה לומר, שעירי הרגלים ושעירי ראשי חדשים ושעירי יוה"כ ושעירי ע"ז. סיבת כל אלו אצלי, היות רוב מריים וחטאתם אז בהקריבם לשעירים, כמו שבאר הכתוב: "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים".¹⁶

¹⁰ הם בני האלהים שבסוף פרשת בראשית שחמדו את בנות האדם. ראו דברים רבה יא י. וזה (אולי) עניין אחר.

¹¹ מקשים עליהם. פעמים רבות "להשיב" בלשון חז"ל הוא לשאול או להקשות, לעתים גם בלי תשובה (משיבין כמו משיב הרוח?). ראו תנחומא (בובר) פרשת שמות סימן יד: "והוא באחד ומי ישיבנו, על שהוא יחיד בעולמו אין משיב על דבריו". וכן רבים.

¹² מדרש זה מעורר את הקושי בעניין השעיר לעזאזל ומסכים שיש בו דבר שאומות העולם (חיצוני) ויצר הרע (פנימי) שואלים ואין עליו תשובה (בודאי לא כזו שתרצה אותם). אך הוא אינו מקשר את שעיר המשתלח עם הפסוק שלנו. מדרש ויקרא רבה לעיל לחוד ומדרש זה לחוד. לא מצאנו בדברי חז"ל קישור בין שתי פרשיות סמוכות אלה: עבודת יום הכיפורים ושחוט חוץ - קישור שראינו בפירוש כלי יקר לעיל ונראה עוד בפרשני המקרא להלן. נראה שחז"ל דורשים כל נושא בפני עצמו. עניין "ולא יזבחו לשעירים" הוא ברור ופשוט ואילו שעיר המשתלח הוא בבחינת "חוקה חקקתי ואין לך רשות להרהר". פרשני המקרא שנראה להלן הרהרו גם הרהרו בנושא זה. והמדרש שאינו מקשר את השעיר לעזאזל לפרשת שחוט חוץ הסמוכה, כן מקשר אותו עם פרשת עריות בפרק יח, שגם היא בפרשתנו, הפותחת בפסוק: "את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו ללכת בהם אני ה' אלהיכם". האם פרשת שחוט חוץ והשעירים היא משפט, כמו עריות, או חוקה כמו שעיר המשתלח, עוזה ועזאל?

¹³ רב שמואל הוא הגאון שמואל בן חפני. ראו המשנה והגמרא בתחילת פרק שישי "שני שעירי יום הכיפורים", מסכת יומא דף סג, שעד רגע ההגדרה, שני השעירים שווים בכל דבר ושניהם "לה". רק ההגדרה היא שעושה את ההבדל: "אמר מר: משהגדיל עליהם - חייב על של שם ופסוק על של עזאזל". רמב"ן, כפי שנראה, מפתח מאד את הרעיון הזה שמשמעותו שגם זה שנשלח לעזאזל, תקפותו ועיקרו באים משל גבוה ולשם גבוה. הכל לה'. אבן עזרא מדגיש שהשעיר שמיועד לעזאזל, לא נשחט, לא נזבח. הוא מושלך מהצוק - הוא איננו קרבן העולה על המזבח לריח ניחוח לה'. וזה מקיים את הפסוק שלנו: "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים".

¹⁴ בהמשך נראה את דברי רמב"ן אשר גילה את סודו של אבן עזרא. "בהיותך בן שלשים ושלש תדענו", כוונתו שתפסור 33 פסוקים מהפסוק בויקרא טז ח שהוא מפרש: "ונתן אהרן על שני השעירים גורלות גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל" ותגיע לפסוק שלנו: "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זנים אחריהם". ואבן עזרא גם רומז לכך באומרו: "כי יש לו חברים במקרא". נראה שאבן עזרא הוא מהראשונים שיוצרים את החיבור בין שני פסוקים אלה (חז"ל כפי שראינו לא מקשרים אותם, עכ"פ לא במישרין), אבל עדיין אין אבן עזרא מבאר איך קישור זה פותר את סוד השעיר לעזאזל, אולי בכך שאינו נזבח?

¹⁵ הזוהר מדגיש שעבודה זרה הייתה לזבח לשעירים ואילו כאן זבחים את השעיר (בדומה לזביחת השה במצרים?). אבל דא עקא, שלשם כך נקבעו שעירי החטאת שבכל מועד וחג והם "חטאת לה"! לפיכך, נזקק הזוהר גם לרעיון שהשעיר המשתלח כלל לא היה נקרב ולא בגד של קרבן. ועדיין הוא זה שנושא את עוונות בני ישראל לכל פשעם וחטאתם ... הוא זה שעומד במרכז עבודת יום הכיפורים וקשור גם ללשון של זהורית שהפיקתה ללבן מסמלת את הכפרה!

¹⁶ דברים אלה של רמב"ם הובנו ע"י רבים וטובים (ביניהם מתנגדיו) שדעתו היא שעבודת הקרבנות המפורטת בתורה, היא תגובה לעבודה זרה שהייתה נפוצה בסביבה הקרובה, ולחטא העגל שקרה בינתיים, מעין מצווה "בדיעבד" יותר מאשר "לכתחילה". או כפי

רמב"ן ויקרא א ט – אישה ריח ניחוח לה'

ואמר הרב במורה הנבוכים (ג' מו) כי טעם הקרבנות, בעבור שהמצרים והכשדים, אשר היו ישראל גרים ותושבים בארצם מעולם, היו עובדים לבקר ולצאן, כי המצרים עובדים לטלה והכשדים עובדים לשדים אשר יראו להם בדמות שעירים, ואנשי הודו עד היום לא ישחטו בקר לעולם. בעבור כן צוה לשחוט אלה השלשה מינין לשם הנכבד, כדי שידוע כי הדבר שהיו חושבים כי הם בתכלית העבירה, הוא אשר יקריבו לבורא, ובו יתכפרו העונות. כי כן יתרפאו האמונות הרעות שהם מדוי הנפש, כי כל מדוה וכל חולי לא יתרפא כי אם בהפכו. אלה דבריו ובהם האריך: והנה הם דברי הבאי, ירפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה, יעשו שולחן ה' מגוֹאֵל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים וטיפשי עולם, והכתוב אמר כי הם לחם אשה לריח ניחוח. וגם כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה, אבל תוסיף מכאוב, כי מחשבת הרשעים הנזכרים לעבוד למזל טלה ומזל שור שיש להם כח בהם כפי מחשבתם, ולכן לא יאכלו אותם לכבוד כוחם ויסודם, אבל אם יזבחו אותם לשם הנכבד זה כבוד להם ומעלה, והם עצמם כך הם נוהגים, כמו שאמר (ויקרא יז ז) ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים ועושי העגל זבחו לו.¹⁷

רמב"ן שמות כ ב – עבודת ה' כנגד עבודה זרה

והמין השלישי בע"ז, אחר כך חזרו לעבוד את השדים שהם רוחות, כאשר אפרש בע"ה (ויקרא יז ז), כי גם מהם יש ממונים על האומות שיהיו הם בעלי הארץ ההיא להזיק לצריהם ולנכשלים שבהם, כידוע מענינם בחכמת נגרומוניסאי,¹⁸ גם בדברי רבותינו. ובוה אמר הכתוב (דברים לב יז) יזבחו לשדים לא אלוה אלהים לא ידעום חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם, לעג להם הכתוב שהם זובחים גם לשדים שאינם אלוה כלל, כלומר שאינם כמלאכים הנקראים אלוה, אבל הם אלהים שלא ידעום, כלומר שלא מצאו בהם שום אלהות וכח שולטנות, והם חדשים להם שלמדו לעשות כן מחדש מן המצרים המכשפים, וגם אבותיהם הרשעים כתרנו ונמרוד לא שערום כלל. ומזה מזהיר ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם.¹⁹

רמב"ן ויקרא טז ח – מגלה הסוד²⁰

והנה ר' אברהם נאמן רוח מכסה דבר, ואיני (אני) הרכיל מגלה סודו שכבר גלו אותו רבותינו ז"ל במקומות רבים.²¹ אמרו בבראשית רבה (סה י) ונשא השעיר עליו (להלן פסוק כב), זה עשו שנאמר (בראשית כז יא) הן עשו

שהוא מפרט בפרק לב שם, עבודת הקרבנות איננה "כוונה ראשונה", אלא "כוונה שנייה". ראו דבריו בהרחבה שם שהוא העיקר. הכוונה הראשונה היא תפילות חובה ורשות ועבודת הלב שבדומה לתפילין, מזוהה וציצית "ושאר העבודות הדומות להם", תקפים בכל מקום ובכל שעה ומלווים את האדם בכל הליכותיו (ואולי לכן פוסק רמב"ם שתפילה היא מצווה מהתורה, כספרי ולא כגמרא). דברים אלה לומד רמב"ם מהפסוק שלנו וכן מפסוקים רבים בנביאים: "אמר שמואל החפץ לה' בעולות וזבחים כשמע בקול ה', ואמר ישעיה למה לי רוב זבחיכם יאמר ה', ואמר ירמיה כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח" (ראו כאמור דבריו בהרחבה בפרק לב שם). הדבר נכון לקרבנות בכלל, ולשעירי החטאת בפרט. ונראה שמדרש ויקרא רבה שהבאנו לעיל, הוא סיוע ברור לשיטת רמב"ם. ומה באשר לשעיר המשתלח? לרמב"ם אין שום קושי להסביר את השעיר המשתלח ואין לפי דעתו ושיטתו שום סתירה בין השעיר לעזאזל של יום הכיפורים ובין הציווי בפרשתנו ולא יזבחו עוד לשעירים. שניהם, רעיון אחד הוא. הכרת התורה בחולשות אנוש ורקעם וחינוך האדם בהדרגה. [ועם כל זאת, רמב"ם מתייחס בפירוש לענין שעיר המשתלח, בפרק מו שם, ונימוקיו דומים למה שראינו באבן עזרא ובזוהר שאין השעיר לעזאזל בבחינת קרבן ואין בו שחיטה, שריפה, הזאת הדם וכו' – שום דבר ממעשה הקרבנות בבית המקדש, ראו דבריו שם]

¹⁷ רמב"ן הוא, כידוע, בר פלוגתא חריף ולוחם נמרץ בשיטת רמב"ם לגבי טעם הקרבנות. לא ניכנס כאן למחלוקת עולמית זו, רק נעיר שמאותו פסוק: "וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לְשַׁעִירָם" - שרמב"ם לומד שהקרבנות הם חינוך שמטרתו לעקור את עבודת השעירים - לומד רמב"ן שאדבא, אין כאן שום חינוך ושום ניסיון לפעול "בהיפוך". זביחת הקרבנות לאל, לא אכילתם, נחשבת גם בעיני עובדי עבודה זרה (וישראל שנהו אחריהם) כדבר נאצל ובכך עבודת הקרבנות שלנו נראית להם דומה ובכך לא תחנך אף אחד. הפסוק: "וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לְשַׁעִירָם" איננו סיבה, אומר רמב"ן, כי אם מטרה ותוצאה רצויה. מצוות הקרבנות היא "ריח ניחוח אשה לה". היא עומדת בזכות עצמה ולא באה לחנך ולשמש משקל נגד. אפשר לומר שרמב"ן תופס את השעיר בקרניו ואומר: היית לעבודה זרה? כעת אתה לשם שמים! ועדיין צריך רמב"ן להסביר לנו את ענין השעיר לעזאזל.

¹⁸ תקשורת עם המתים. ראו ברשת necromancy

¹⁹ פירוש זה של רמב"ן הוא על הדיבר השני: "לא יהיה אלהים אחרים על פני" שבעשרת הדברות, הוא מביא שם שלושה מינים של עבודה זרה: אלה שעובדים את השכלים הנבדלים (המלאכים), אלה שעובדים את צבא השמים, כוכבים ומזלות והמין השלישי אלה שעובדים לשדים ורוחות. נראה שלא בכדי מזכיר כאן רמב"ן את הפסוק שלנו וממשיך כאן את התנגדותו החריפה לרמב"ם. התורה לא מנסה לחנך אותנו ולהוציא את העבודה הזרה מקרבנו, דרך מעשה הקרבנות. התורה מעמידה את זה כנגד זה, לא כהפכים של פסיכולוגיה וחינוך, אלא כהפכים של מהות ותכלית. כמו "אנכי ה' אלהיך" אשר עומד מול "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", כך גם "ריח ניחוח לה" עומד מול "ולא יזבחו עוד לשעירים". ועדיין חסרה לנו תשובת רמב"ן למעשה שעיר המשתלח לעזאזל.

²⁰ הבאנו הפעם את דברי רמב"ן באריכות והשתדלנו גם לפסק וליישר מהמורות לפי נוסח פירוש רמב"ן על התורה, הרב שעוועל, שבהוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים. אך עדיין קיימנו "ודילוגו עלי אהבה" והקורא הזריז יעיין בטקסט המלא שם.

²¹ ראו פירוש אבן עזרא שהבאנו לעיל, על הסוד שתדענו "בהיותך בן שלושים ושלוש". ורמב"ן אומר שסוד זה כבר חז"ל הודיעונו ממדרש בראשית רבה ופרקי דרבי אליעזר שהוא מביא בהמשך. ואולי גם ויקרא רבה שהבאנו לעיל שלכאורה הוא כשיטת רמב"ם.

אחי איש שעיר, את כל עונותם, עונות תם שנאמר ויעקב איש תם. ומפורש מזה בפרקי רבי אליעזר הגדול (פרק מו): לפיכך היו נותנין לו לסמאל שוחד ביום הכפורים שלא לבטל את קרבנם, שנאמר: "גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל" - גורלו של הקב"ה לקרבן עולה, וגורלו של עזאזל שעיר החטאת. וכל עונותיהם של ישראל עליו...

22

והנה התורה אסרה לגמרי קבלת אלהותם וכל עבודה להם, אבל צוה הקב"ה ביום הכפורים שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החרבן, והוא הראוי לו מפני שהוא בעליו ומאצילותו כחו יבא חורב ושממון כי הוא העילה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעים והמכות והפירוד והחרבן, והכלל נפש לגלגל מאדים, וחלקו מן האומות הוא עשו שהוא עם היורש החרב והמלחמות...²³

... ואין הכונה בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה, אבל שתהיה כוננתו לעשות רצון בוראנו שצונו כך: והמשל בזה, כמי שעשה סעודה לאדון וצוה האדון את האיש העושה הסעודה תן מנה אחת לעבדי פלוני, שאין העושה הסעודה נותן כלום לעבד ההוא ולא לכבודו יעשה עמו, רק הכל נתן לאדון והאדון נותן פרס לעבדו, ושומר זה מצותו ועשה לכבוד האדון כל אשר צוהו, ואמנם האדון לחמלתו על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנין ממנה שישפר בשבחם ולא בגנותו.²⁴

וזה טעם הגורלות, כי אילו היה הכהן מקדיש אותם בפה לה' ולעזאזל, היה כעובד אליו ונודר לשמו, אבל היה מעמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד. כי שניהם מתנה לה' והוא נתן מהם לעבדו החלק אשר יבוא לו מאת השם. הוא הפיל להם גורל וידו חלק להם, כענין שנאמר: (משלי טז לג) "בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו". וגם אחרי הגורל היה מעמידו לפני ה' לומר שהוא שלו. ואין אנחנו מכוונים בשילוחו אלא לרצון לשם, כמו שאמר (פסוק ו) "יעמד חי לפני ה' לכפר עליו לשלח אותו לעזאזל וגוי". ולכך לא נשחוט אותו אנחנו כלל: ותרגם אונקלוס לשמא דהשם ולעזאזל, כי האחד לשם ה' ולא לו, והשני לעזאזל ולא לשמו של עזאזל:

ומפני זה אמרו רבותינו (ת"כ פרק יג ט) ואת חקותי (להלן יח ד), דברים שיצר הרע מקטר בהם ואומות העולם משיבין עליהם, לבישת שעטנז ופרה אדומה ושעיר המשתלח. ולא מצאו בקרבנות תשובה לאומות העולם עלינו, כי הם על אישי ה', אבל בשעיר המשתלח ישיבו עלינו, כי יחשבו שאנו עושים כמעשיהם. וכן בפרה אדומה, מפני שהיא נעשית מחוץ למחנה, וענינה דומה לענין שעיר המשתלח להעביר רוח הטומאה, כענין שנאמר בעתיד (זכריה יג ב) "את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ".²⁵

תורת המנחה פרשת אחרי - קדושים / דרשה מח²⁶

ודרוש בפרשה, ובענין עזאזל, ותחבר עם עזאזל איסור אכילת הדם וכסוי הדם, כי טעם אחד להם כי הדם הוא הנפש החיונית הבהמית והיא רוח הטומאה השורה על הדם, והן הן השדים שזובחים להם כדי להפיק רצונם כמו שנאמר: "יזבחו לשדים לא אלוה" (דברים לב יז). ועל כן אמר בכאן: "ולא יזבחו עוד את זבוחיהם לשעירים"

ואגב אזכור חזר זה של סוד אבן עזרא, כדאי לציין השימוש בפירוש על דרך הסוד שכיח למדי אצל אבן עזרא. בסקירה מהירה בעזרת סרויקט השו"ת מצאנו כמה עשרות אם לא מאות שימוש בשיטת פירוש זו כאשר אבן עזרא מכסה טפח ומגלה חצי טפח. ראו דבריו בהקדמה לפירושו לתורה: "ואם הדעת לא תסבול הדבר, או ישחית אשר בהרגשות יתבר, אז יבקש לו סוד, כי שקול הדעת הוא היסוד, כי לא נתנה התורה לאשר אין דעת לו, והמלאך בין אדם ובין אלהיו הוא שכלו".

²² בקטע זה שהשמטנו, מביא רמב"ן את מדרש פרקי דרבי אליעזר במלואו שסמאל מקטר על עם ישראל שביום הכיפורים לא נמצא בהם חטא והם "כמלאכי השרת שבשמים", אך בכל ימות השנה "היו עובדים לאלהים אחרים, הם המלאכים, עושים להם קרבנות והם להם לריח ניחוח". כך הבנו את דברי רמב"ן שם. ועכ"פ, בחלק זה של פירושו הוא מדבר בפירוש על כוחו של סמאל, הסטרא אחרא בלשון הקבלה, שיש לתת לו שוחד ביום הכיפורים. ראו דברינו [פיו של שטן](#) בפרשת שמיני.

²³ קטע זה של רמב"ן מצוטט אחריו אצל מפרשים רבים שהולכים בדרך הסוד והמיסטיקה. ראו כלי יקר שהבאנו בתחילת דברינו שממשיך את הרעיון של גלגל מאדים ומחבר את כל הענין גם לאיסור אכילת דם שמוזכר בספר דברים פרק יב, כאשר איסור שחוטי חוץ חוזר שם.

²⁴ אנוח לא מקריבים שום קרבן לעזאזל, אין לנו שום עסק איתו. אבל לקב"ה יש. הוא עדיין אחד מעבדיו (מהעולם שברא) ומצווה אותנו לפעול כשליח בלבד (כצינור) לתת גם לו את חלקו ב"סעודה". רמב"ן מכיר בכוחות של 'סטרא אחרא': שר המושל במקומות החרבן וכו', כפי שהוא גם מכיר בכוחות כישוף "שמכתישים פמליא של מעלה" במחלוקתו הגדולה עם רמב"ם גם בנושא זה (בדברינו [מחלוקת הענקים](#) בפרשת בא). אבל לנו אין כל עיסוק בזה. הקרבנות כמו כל עבודת ה' השם רק לשם שמים. וכך גם בקטע הבא בו מדגיש רמב"ן את ההחלטה ע"י גורל לצד ששני השעירים הם "לה".

²⁵ סוף דבר, נתלה רמב"ן בחז"ל (יומא לעיל) שבשעיר המשתלח "ישיבו עלינו, כי יחשבו שאנו עושים כמעשיהם", אבל שים לב שהוא לא מצטט את החלק של מאמר הגמרא: "אני ה' חקקתי, ואין לך רשות להרהר בהן", אלא דבק בניסיונו למצוא הסבר וברעיון של מוטיב הטומאה. ראו פירושו לפרה אדומה בראש פרשת חוקת, שם הוא ממשיך בדרך זו ומצטט את פירושו כאן.

²⁶ ר' יעקב ב"ר חננאל סקילי (או צקלי) היה מחכמי ספרד בסוף ה-14. מתלמידי הרשב"א. החיבור 'תורת המנחה' מכיל שמונים ושש דרשות על התורה והמועדים, ובתוכם אלפי ביאורים ופירושים, בדרך הפשט, הרמז, המוסר והסוד (מתוך פרויקט השו"ת).

ומתרגמין לשדים.²⁷ ורוצה לומר: אע"פ שצויתי אתכם לשלוח דורון לעזאזל שהוא הממונה על אלו, לא צויתי זאת אלא ביום הכיפורים בלבד כדי שלא יקטרג עליכם. אבל בשאר הימים, היזהרו לכם שלא תזבחו עוד זבחיכם לשעירים. וזה מלת "עוד". מפני שהנפש נטמאת בהם, שבהם רוח הטומאה, ובהתקרב אליהם מטילין זוהמתן בנפש הקדושה הנאצלת מנשמת שד-י ומזיו יקרו הקדוש.²⁸

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: פתחנו בפסוק בפרשתנו: "ולא יזבחו עוד לשעירים" וסופנו שהתמקדנו בשעיר יום הכיפורים. נראה שהנושא נשאר בגדר מסתורין ואנו נשלמה פרים ושעירים שפתינו בתפילת זכה ובכוונה שכולה לשם שמים בלי שדים, שעירים ועזאזל. ראו [הסוד של ערסלא](#) ביום הכיפורים.

מים אחרונים 2: אגב הפסוק "ולא יזבחו עוד לשעירים" נגררנו למחלוקת הגדולה בין רמב"ם לרמב"ן באשר למהות עבודה הקרבנות אם עיקרה הוא שלילת עבודה זרה דוגמת עבודת השעירים, או שהיא מטרה נעלה בפני עצמה "ריח ניחוח לה". "לסיעת רמב"ם יש לצרף את אבן עזרא ולסיעת רמב"ן את פירוש אלשיך על הפסוק שלנו: "... שאם טעם הקדשים היה בשביל שלא יזבחו לשדים ולא להי נכר לבדו, אם כן למה מאס בזבחים הנעשים לה' לבדו בשדה? שאדרבה ... שם יתנו כבוד לה', ומורים כי אין זולתו יתברך. אך אין זה כי אם שסוד ה' גדול ורב, ורם לה' בעולות זבחים לשם ה' כאשר צוה". ראו עוד בנושא זה, דברינו [על דברי עולה וזבח](#) בפרשת צו.

²⁷ ראו תרגום אונקלוס ותרגום יונתן. וכן הביא אבן עזרא בפירושו לפסוק בויקרא יז: "לשעירים, הם השדים". וזה מה שמקשר את הפסוק שלנו עם הפסוק בשירת האזינו. לכאורה יש כאן פתח מילוט טוב לפירוק המשולש שהצבנו בראש הדף. הפסוק שלנו "ולא יזבחו עוד לשעירים אשר הם זונים אחריהם" מתחבר עם התוכחה בפרשת האזינו: "יִזְבְּחוּ לְשֵׁדִים לֹא אֱלֹהִים אֲלֵהֶם לֹא יִדְעוּם חֲדָשִׁים מִקֶּרֶב בָּאוּ לֹא שָׁעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם" והשעיר של יום הכיפורים הוא עניין אחר (שדורש הסבר כמובן, אבל הסבר שיכול לבוא ממקום אחר). אבל תורת המנחה כמו כלי יקר בו פתחנו וכמו מיטב הפרשנים לעיל (בראשם אבן עזרא) לא סבורים כך ומעדיפים להתמודד עם המשולש, ליתר דיוק עם הצלע המחברת את הפסוק בפרשתנו עם השעיר לעזאזל של יום הכיפורים.

²⁸ דרשה זו של תורת מנחה מבוססת על גישת רמב"ן, בפרט בכל הנוגע לגישה המיסטית של שדים ורוחות והוא אף מוסיף את הקשר לענין הדם. ראו שוב גם פירוש כלי יקר בו פתחנו שהולך אף הוא בדרכו המיסטית של רמב"ן ומוסיף: "והנה מקום אתי לתרץ מה שנאמר בשחוט חוץ דם יחשב לאיש ההוא ... שהשוחט בחוץ לשעירים מושך כוחו מן מאדים המשפיע החרב וההריגה ... זה פירוש יקר". ובתוך כל המיסטיקה, נראה שתורת המנחה מציע גם "פשט" ברוח רמב"ם וחז"ל: יש בעיה בקשר בין הפסוק ולא יזבחו עוד לשעירים ובין שעיר המשתלח ביום הכיפורים. אבל יש גם להבדיל. מה שהתורה אסרה ביום ובכל מקום ובכל אדם, "התירה" במקום מסוים (בית המקדש), ברגע ומעמד מסוים (עבודת יום הכיפורים) וע"י אדם מסוים (הכהן הגדול). שם, תחת בקרה ברורה ולרגע, מותר "לשלוח דורון" לעזאזל.